

CENY A ZLATO.

(K teorii o zhodnocení zlata.)

Středem zájmu hospodářské i širší veřejnosti je soubor hospodářských a finančních osnov, vypracovaných v ministerstvu financí, které se staly předmětem odborného i politického pojednávání. Osnovy tvoří jednotný celek o několika částech, z nichž jednotlivé jednají o státním hospodářství rozpočtovém, o státním hospodářství pokladním, o státním úvěru, o soukromém úvěru, o reeskontním místě, o úpravě zlatého krytí československé měny a o podpoře zahraničního obchodu. Obsah jednotlivých těchto osnov není dosud veřejnosti znám a není tudíž možno zabývat se jimi blíže. Ani z osnovy o podpoře vývozu, o které denní tisk již psal velmi obšírně, nejsou známy podrobnosti, nýbrž jen její základní myšlenka, jejímž autorem je prof. dr. Engliš.

V podstatě běží tu o zavedení přírážek k úhradám z Československa do ciziny a naopak z ciziny do Československa. Prof. Engliš nemá na mysli zavedení příplatků k devisovým kursům, které by platili jen dovozci zboží z ciziny při nákupu devis, a naopak, které by dostávali vývozci od nás do ciziny nad kurs odváděných vyvozních valut, nýbrž přírážky by byly podle něho zavedeny při všech platbách do ciziny a z ciziny z kteréhokoliv titulu platební bilance. V podstatě by šlo o snížení zahraničního kursu naší měny, jejíž kupní síla doma — měreno podle cen — je podle autorova názoru vlivem vysokého obsahu zlata v Kč menší než v cizině. Zavedení devisových přírážek by se vlastně rovnalo dočasnému zavedení dvojí měny, jedné pro styk domácí (na dosavadní výši) a jedné pro platy ve styku se zahraničím (na snížené výši), které by trvaleji nebylo udržitelné, takže bychom se časem dostali opět k jedné měně, ale nejméně o přírážku odhodnocené. Zavedení přírážky by působilo zcela stejně jako snížení obsahu zlata v měnové jednotce.

Jak řečeno, osnova ministerstva financí o podpoře vývozu přijala tuto Englišovu myšlenku, ale není zatím známo, zda plně a obecně, kolik by činila přírážka atd. Nezabývám se tedy zde osnovou ministerskou, nýbrž jediné původní myšlenkou Englišovou, jak ji formuloval, vysvětloval a odůvodňoval v denním a odborném tisku. Englišovy vývody pramení z názoru, že příčinou poklesu cen a odtud i hospodářské krise je zhodnocení zlata. Tato otázka je základní důležitosti a zůstane nadále živou, ať vláda rozhodne podle Engliše či nikoliv. Jí se zde hlavně zabývám.

Odkud pochází pokles cen ?

Englišova myšlenka přírážek k devisám, čili nepřímého znehodnocení zahraničního kursu měny, je — jak uvedeno — založena na thesi, že základní příčinou poklesu cen a odtud i obecné hospodářské krise je zhodnocení zlata. Autor vidí — podobně jako jiní v zahraničí — v době válečné a v prvních letech po válce demonetisaci zlata v Evropě a jeho přeliv do Ameriky a konstatuje zde vzestup indexu cen nebo pokles kupní síly dolaru, jenž je podle něho výsledkem znehodnocení zlata. Naopak v pozdějších letech po válce s obnovou zlatých měn je poptávka po zlatě, zlato se prý tedy zhodnocuje a ceny klesají. Prof. Engliš sice zcela nevylučuje také ještě jiné příčiny poklesu cen, jako je nadprodukce, racionalisace a j., ale je toho názoru, že „hlavní příčinou zhroucení cen a krise z toho plynoucí jsou změny na straně zlata, totiž na straně měnové světové administrace“, že sice „není možno vyloučiti vliv produktivity, zejména u jednotlivých druhů statků, ale náhlost a téměř obecnost poklesu mluví spíše pro to, že jde o pokles deflační, ježto pokroky racionalisace působí povlovně a druhově“.

Kdyby bylo skutečností, že se zlato zhodnotilo a že se následkem toho kupní síla peněz (a úvěrů), založených na zlatě, zvedla, měli by plnou pravdu ti, kteří žádají ustálení hodnoty peněz, resp. návrat k dřívější hodnotě tím, že by byla měna odhodnocena o díl, o který domněle stoupla hodnota zlata. Pak by šlo jen o zjištění rozměru zhodnocení zlata a podle toho by byl snížen obsah zlata v měnové jednotce. Kdyby pak se mělo zlato dále zhodnocovati, bylo by nutno hledati stálejší základ nebo zavést papírovou měnu, jejíž peněžní jednotka by pak odvozovala svou kupní sílu od velikosti důchodů. Ale pokles cen může vycházeti také m. j. ze zvýšené produktivity, když při stejném nebo degresivně stoupajícím výrobním nákladu roste počet vyrobených jednotek, takže průměrná cena jednotky vyrobeného zboží je nižší. I zde nastává zvýšení kupní síly peněžní jednotky, ale tento vzestup pochází od zboží a nikoliv od zvýšení směnné hodnoty peněžního substrátu a za nezměněných důchodů se normálně projevuje jako vzestup blahobytu. Kdybychom v tomto případě odhodnocovali měnu, odčiňovali bychom pokles cen a jiné následky v hospodářství, které měnou vůbec vyvolány nebyly. (V tom také m. j. jsou i obtíže t. zv. měny indexové.)

Stojím-li proti Englišově skoro výlučně uplatňované thesi, že příčinou poklesu cen je zhodnocení zlata, musím své stanovisko odůvodniti. Pokusím se o to — pokud v poměrně krátkém článku je to možné — negativně i pozitivně.

Prof. Engliš odůvodňuje vzestup cenový, který nastal ve válce a v prvních letech po válce tím, že po demonetisaci zlata v Evropě a po jeho soustředění hlavně v Americe nastalo jeho znehodnocení; že tedy pokles cen byl přímým odrazem znehodnocení zlata. Tvrdím, že vzestup cen válečný a poválečný neměl tuto výlučnou příčinu ve znehodnocení zlata, nýbrž jako v každých válkách a tím více v tak velké válce jako byla světová, stoupají ceny zboží následkem jednak menší produktivity a naopak zvýšené a soustředěné poptávky. Rozbor psychologie spotřebitele

ve válce je názorným dokladem této these. Vzestup cenový ve válce a v prvních letech po válce lze odůvodnit především hladem po zboží a obmezenou nabídkou. Pro tuto thesei mluví ostatně i okolnost, že ceny ve válce stoupaly, aniž bylo veřejnosti bližší známo, že je prováděna inflace. Bankovní výkazy vydávány nebyly, ale spotřebitel hledal zboží u vědomí jeho nedostatku. Teprve v posledních válečných letech a v prvních letech po válce byl motivem cenového vzestupu nejen hlad po zboží a jeho nedostatek, ale v mnohých zemích také nedůvěra k penězům, když očividně postupovala a rychle vzrůstala inflace. Zde byl pak opravdový útěk od peněz, které ostatně nebyly založeny na zlatě, ke zboží.

Nedá se také tvrdit, že by se bylo zlato za války musilo znehodnotit proto, že Evropa je demonetisovala. Evropské válčící státy měly nadále zájem o zlato, nikoliv však jako přímý podklad měnový, ale jako peněžní statek, za který by byly kupovaly potřebný materiál válečný, potraviny, atd.

Skutečností je, že těžba nového zlata pokračuje pomaleji, nežli by bylo potřeba k doplňování měnových rezerv v rozsahu a v tempu, odpovídajícím průměrnému ročnímu přirozenému vzrůstu hospodářské činnosti. Rozbor Zlaté delegace Společnosti národů, kamž bližší odkazují, však ukazuje, že do doby přelomu konjunktury stoupaly měnové rezervy zlata dostatečně v poměru k intenzitě hospodářského života. Amerika sice podržela a dosud drží poměrně větší díl z měnových zásob zlata, než tomu bylo před válkou, ale rezervy francouzské do let kritických byly poměrně stejné jako před válkou. Pravdou je také, že od stabilisace franku příplývaly do Francie (i do jiných států) francouzské i cizí kapitály ze zahraničí a to nikoliv ze záměrnosti hromadění zlata u Francouzské banky, nýbrž v důvěře ve francouzské hospodářství a v nedůvěře v hospodářství některých jiných států, později také z důvodů politických. Ježto Francie nepůjčovala do ciziny a Amerika zastavila rovněž dřívější veliké emise do zahraničí, ustala nebo se zpomalila redistribuce zlata, z čehož někteří (zejména menšinoví členové Zlaté delegace) odvozují zhodnocení zlata. Tuto otázku třeba objektivně rozřešit, při čemž zároveň nutno zkoumat nejen vliv skutečností kapitálových přelivů na ceny, ale i původní příčiny odlivu kapitálů z ciziny a přelivu do zemí, kde se hromadily. Zdravé redistribuce zlata by se nedosáhlo úpravami měnovými, které možná by vyvolávaly právě opak, nýbrž třeba řešit mezinárodní problémy hospodářské a politické, které jsou všemi původními příčinami nežádoucího proudění kapitálů a soustředění v málo zemích.

Nelze dále pomíjet důležitou okolnost, že zlato po válce nebylo ve většině zemí jediným a přímým podkladem měn, nýbrž že veliká část zemí světa přešla k systému zlaté měny devisové, při němž přímé krytí zlatem bylo nahrazeno krytím devisovým. Tím nastala úspora zlata a zmenšena poptávka po něm k měnovým účelům. Následkem toho v oné části peněžního oběhu, který byl kryt zlatými devisami, vyplývala stoprocentní úspora zlata, neboť na jedno a totéž množství zlata bylo vydáno dvojí oběživo, jednou v zemi, kde zlato skutečně leželo a po druhé v zemi, kde podkladem oběhu byla devisa, čili pohledávka na ono zlato.

A dále ještě třeba připomenouti, do jak velkých rozměrů se rozrostla soustava tak zvaných bankovních peněz, založená nikoliv na systému cedulovém. Význam této peněžní soustavy v mnohých zemích byl větší než význam soustavy cedulové. Tím se zmenšoval přímý vliv velikosti zásob zlata na objem úvěrů.

To vše svědčí proti názoru o významu zlata a o jeho přímém hodnotném poměru k cenám zboží a samočinném vlivu na ceny. Systém zlaté měny devisové, založený na rozsáhlém krátkodobém úvěrování mezinárodním po válce, i soustava tak zvaných bankovních peněz vedla vskutku k úvěrové inflaci. Smrštění v pozdějších letech přispělo nepochybně k rychlejšímu poklesu cen, když na úvěr vyrobené sklady zboží byli dlužníci nuceni nabízet úsilovněji, aby splatili své dluhy. Tím vysvětlují své mínění, že nenastalo přímé zhodnocení zlata, nýbrž nepřímé stažením úvěrů, jež bylo reakcí na dřívější inflační činnost. Že tato úvěrová činnost inflační byla, o tom svědčí nejen velké emise v jednotlivých státech doma, ale hlavně emise mezinárodní, při čemž ještě bylo to nezdravé, že z veliké části šlo o úvěry krátkodobé, kterých bylo používáno u dlužníků k investicím dlouhodobým a to bez ohledu na to, zda tyto investice skýtaly i do budoucna naději na rentabilitu a tím i na možnost úmoru a úročení vydlužených kapitálů. Popírá-li prof. Engliš („Lidové Noviny“ z 12. prosince 1933) úvěrovou inflaci a dokládá svůj názor tím, že cenové indexy ve všech zemích byly od poválečných let na poklesu, čili že úvěrová inflace by se musila projevit v cenách a ve skutečnosti se tak nestalo, je tu vysvětlení nikoliv ve zhodnocování zlata, nýbrž právě v neorganickém rozšiřování výrobní kapacity ve světě a rostoucí produktivitě, za níž možnosti spotřební kulhaly. V Americe pomáhali umělým způsobem stupňovati spotřebu pomocí splátkových obchodů a vysokou úroveň mzdovou nadstavovali ještě různými formami spotřebního úvěru. Bylo přece jasné, že i když se při tak vysoké spotřebě hromadily zásoby, že nebude lze v tomto hospodaření pokračovati. Zastavení tohoto umělého podporování prosperity, to jest již samo zastavení nových dalších úvěrů, musilo znamenati obrat, který byl tím rychlejší, když kromě zastavení úvěrů se dostavilo ještě i vypovídání úvěrů starých. Ale k onomu kritickému bodu obratu nedospěl svět tím, že první příčinou byly úvěry, nýbrž tím, že zde byla nerovnováha výroby se spotřebou. Nebýt této nerovnováhy, tu zastavení úvěrů by znamenalo zmenšení výroby a vzestup cenový nebo zastavení dřívějšího poklesu cen pro nedostatek nabídky při dané poptávce. Poněvadž zde však byla nadprodukce a ještě k tomu velká část výrobní kapacity i vyrobeného zboží byla na úvěr, tu při zastavení dalších a dalších úvěrů musil nastat cenový zvrát, resp. rychlejší pád cenový, zvláště u těch oborů, kde ceny již dříve klesaly i přes vysokou úvěrovou činnost. Tato příčina nerovnováhy výroby a spotřeby byla primární, kdežto vlivy peněžní a úvěrové sekundární, čímž tyto nikterak nezlehčuji. Většina Zlaté delegace také ukazuje, že pokles cenový v kritickém období 1928/1931 činil téměř 30%, kdežto úhrn oběhu bankovek a jiných závazků cedulových bank a ústavů splatných na viděnou klesl ve všech zemích, vyjímaje Rusko, jen o 1 až 5%. Nelze tedy ani mluvit o cedulové restrikci úvěrové. Větší pokles oběživa nastal

většinou až v době úvěrové krise a to hlavně u zemí, které byly do ciziny předluženy a od nichž odplynula veliká část rezerv měnových.

Prof. Engliš dokládá svůj názor o zhodnocení zlata, jako příčině poklesu cen tím, že tento pokles cen je obecný a náhlý; že tu musí tedy býti soustředěná příčina obecná, již je dle něho zhodnocení zlata. Okolnost, že pokles cenový je u různých statků různý, — což by bylo snadnější vysvětliti různosti poměrů výrobních a tržních u různých statků — vysvětluje zákonem o vzájemném působení výšky cenové na velikost poptávky a tím i na velikost výroby a naopak velikostí výroby na výšku cenovou. Cituje amerického hospodáře Gregoryho, že i stejný vzrůst výroby různého zboží vyvolá různé účinky na ceny a naopak různý vzrůst výroby různých statků může míti za následek relativně stejný pohyb cen.

Pokud se týče domněnky, že obecnost poklesu cenového mluví pro obecný a soustředěný vliv se strany zhodnocení zlata, tu lze namítnouti, že i názor o nadprodukcí jako příčině poklesu cen se může odvolávat na podobnou jednotnost působení, neboť i nadprodukce za dané výšky spotřeby byla téměř obecná. Shledali bychom málo druhů zboží světové výroby a trhu, kde bychom nenalezli nerovnováhy mezi výrobou a spotřebou, resp. lépe řečeno mezi možnostmi výrobními (t. j. kapacitou výrobní ať využitou nebo nevyužitou) a danými efektivními možnostmi spotřebními, t. j. skutečnou poptávkou bez ohledu na to, proč je poptávka tak nízká a proč není vyšší, ačkoliv by absolutně neměla theoreticky hranic. Již v dobách nejvyšší konjunktury a tudíž i nejvyšší spotřeby zůstávala spotřeba hlavních plodin zemědělských a surovin průmyslových za výrobou a hromadily se zásoby. Nepopírám zákon o vzájemném působení ceny na výrobu a poptávku a naopak, ani poučky Gregoryho obecně, ale není ničím doloženo konkrétně při nynějším nepravidelném poklesu cenovém, že zrovna tento pokles odpovídá theoretickým předpokladům tohoto zákona. Takovýto výpočet, který by zahrnoval všechna data ze světového hospodářství, je neproveditelný.

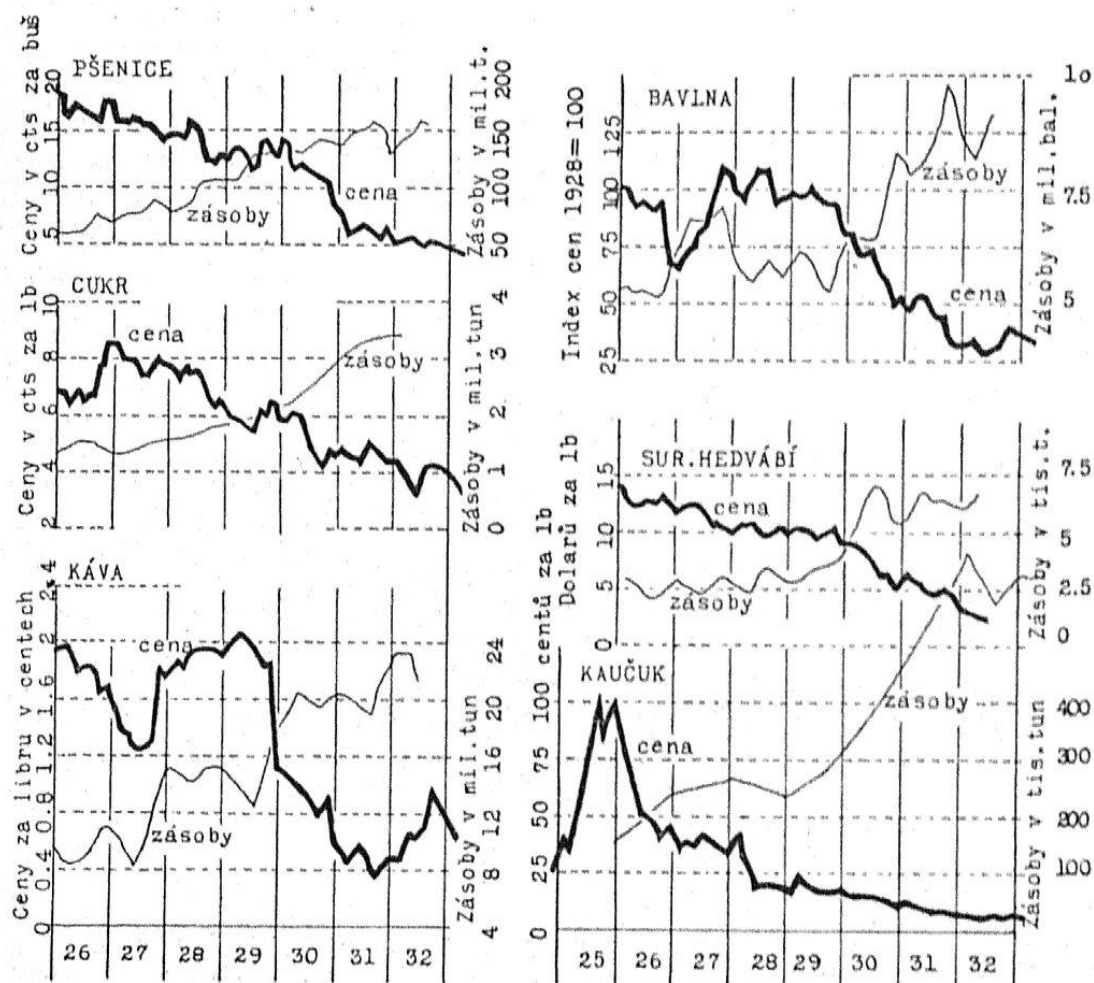
Anglický případ.

Prof. Engliš dokládá na anglickém příkladě theorii o zhodnocení zlata. Ukazuje (viz „Lid. Noviny“ z 13. prosince 1933), že „od odpoutání libry od zlata se už neprojevovala hodnota zlata v ceně všech ostatních statků, nýbrž v ceně vlastní“, že „tato cena začala stoupati a vůči ceně zlata, které representovala zlatá libra, měla libra od zlata odpoutaná disažio“. „Libra měla doma po odloupení od zlata stejnou kupní sílu jako před tímto odloupením, protože ani pak ceny znatelně nestoupily“. „Libra representovala stejné množství statků všech po odloupení zlata jako před tím. Jestliže se tedy změnila směnná relace mezi zlatem a statky, librou papírovou representovanými, pak — protože se množství statků, jež představuje libra, nezměnilo, je odklon od zlata nevyvratitelně nikoliv výrazem znehodnocení libry, nýbrž zhodnocením zlata, je nevyvratitelným důkazem, že se zlato zhodnotilo i zhruba mírou tohoto zhodnocení.“

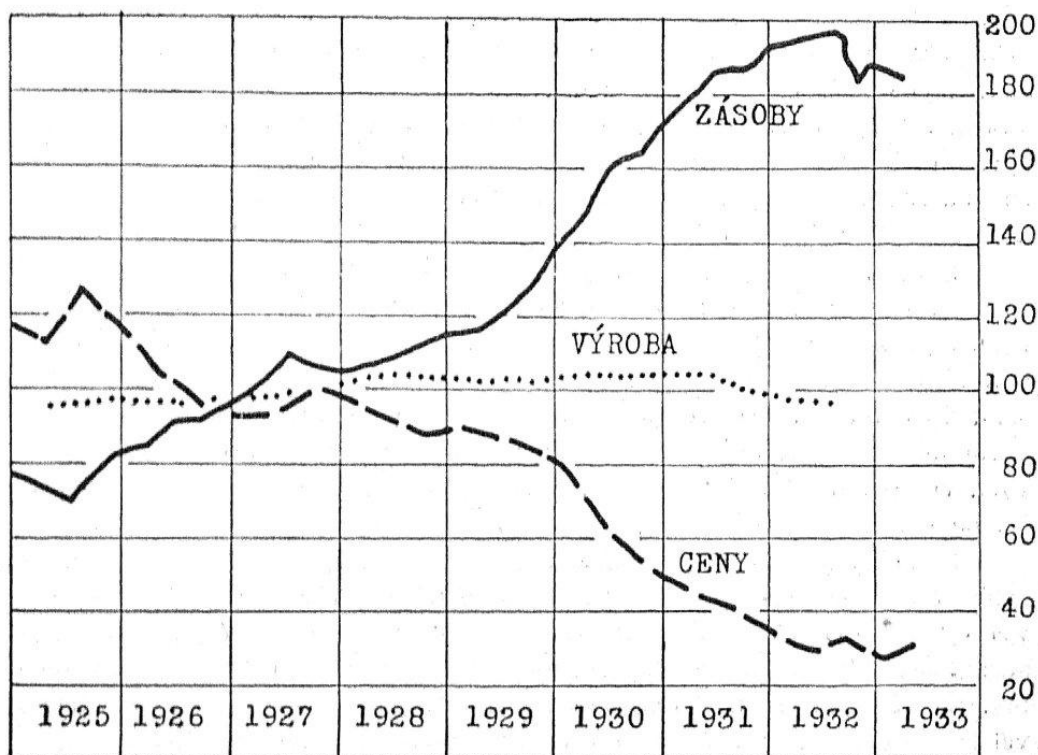
Proti tomu lze uvést: Je pravda, že zlato v Londýně stoupalo v ceně, vyjádřené v papírových librách, čili že papírová libra měla disažio proti zlaté libře. Ale vzestup záznamu zlata v papírových librách

byl pomalejší nežli byl pokles cen na světových bursách. To je také nezratným dokladem, že tento pokles cenový nikterak nevycházel ze zhodnocení zlata, poněvadž by musil býti stejně veliký, jak vzrůstal záznam zlata v papírových librách. Jestliže byl pokles ceny větší — a vskutku byl také větší a trvalejší — je to dokladem, že tu působilo nikoliv zhodnocení zlata, nýbrž vlivy jiné, které se zlatem nemají ničeho společného. Že se v Anglii kupovalo po odpoutání libry od zlata stejně draho, ba levněji, toho příčinou je právě další veliký pokles cenový na světovém trhu, jehož Anglie, nemajíc ve většině oborů cel, plně využívala. Ceny na světovém trhu ostatně ještě dále klesaly oproti znehodnocené libře, i když disažio libry již bylo hodně ustálené.

Tyto okolnosti svědčí o skutečnosti, že zde působily vlivy stále vysokých zásob a velké možnosti výroby proti dané obmezené možnosti spotřební. Cenový vývoj na světovém trhu také ukazuje naprosto jasně, jak ceny citlivě reagují na každé změny ve světových zásobách, čili na změny nikoliv se strany zlata. (Přítomný vzestup cen není také výsledkem znehodnocení zlata, nýbrž zvýšené poptávky.) Zakreslil jsem u některých hlavních surovin vývoj jednak cen a jednak světových zásob do diagramů, které uvádím doleji. Je z nich zcela jasná citlivost vlivu měnících se zásob (nabídky) na ceny.

Zcela obdobně je viditelný tento vývoj z diagramu, který cituji z publikace Společnosti národů „La Production Mondiale et les Prix“. V diagramu zakresleny jsou křivky výroby, zásob a cen bavlny, cukru, pšenice, kaučuku, kávy, čaje, hedvábí, mědi a cínu, tedy hlavních druhů zboží, které určují cenovou tendenci světového trhu, při čemž jde o indexy vážené. Koeficient vážení činí u bavlny 9, cukru a pšenice po 6, kaučuku 3, kávy, mědi a hedvábí po 2 a u čaje a cínu po 1.

Základ indexů průměr let 1925/29 = 100

Prof. Engliš uvádí, že velikost zhodnocení zlata se dá měřiti zhruba na disažiu libry. Především by byla tato míra sporná a nejistá již proto, že je známo, že Anglie, zejména po znehodnocení dolaru, zařizovala svou politiku tak, aby si k vůli vývozní premii udržela určité rozpětí mezi kursem dolaru a libry, takže disažie může býti z určité části také výsledkem manipulace. Dále je tato míra zhodnocení zlata sporná proto, že jiné státy, které provádějí shodnou politiku finanční a měnovou jako Anglie a mají platební bilanci aktivní nebo v rovnováze, vykazují disažie větší než má libra (severské devisy). Konečně třeba připomenouti, že již dříve, před příchodem krise se odhadovalo, že deflace hospodářských čísel v Anglii po stabilisaci libry v r. 1925 nebyla provedena dostatečně a že již tedy tehdy existovala disparita mezi kupní silou libry doma a za hranicemi ve výši kol 10%.*) Dnešní disažie nemohlo by tedy býti ani celé mírou domnělého zhodnocení zlata.

*) Podle „Economistu“. — Po zrušení zlaté měny v Anglii, kdy měla libra disažie 10 až 15%, byla tedy tato disparita zhruba odstraněna. Jelikož zvítězily v Anglii směry ochrannářské, bylo pak nad to zavedeno

Nepeněžní vlivy na ceny.

Nelze-li přijmouti teorii o výlučnosti nebo naprosto převládajícím vlivu zhodnocení zlata jako příčině poklesu cenového, třeba naproti tomu uvést řadu vlivů nepeněžních, jejichž působení je obecné, nepopíratelné a velmi účinné. Ve stručnosti je shrnuji takto:

1. Již před válkou můžeme jasně sledovati strukturální změny ve světové výrobě, tehdy především ve výrobě průmyslové. Některé země se rychle industrialisovaly, při čemž vznikaly zde nejprve průmysly, vyrábějící spotřební zboží. Staré výrobní země vykazovaly relativní pokles výroby spotřebních statků a vzestup výroby investičních statků a tento vývoj se také zračil v jejich zahraničním vývozu. Pokles výroby spotřebních statků nahrazován byl ve starých producentských zemích zaváděním výroby nových oborů. Konkretní data na tomto místě k vůli stručnosti neuvádím.

2. Za války a po válce tento proces pokračoval a vývoj byl značně zrychlen. Zvláště v zemích zámořských rozšiřována byla výrobní kapacita průmyslová i zemědělská, tato ve dvou směrech: jednak obděláváním ploch, které dosud ležely ladem, jednak zaváděním nových způsobů výrobních, které vedly k vyšším hektarovým výnosům. Podnětem k tomuto rozšiřování výroby byla poptávka válčících zemí po průmyslových výrobcích i po potravinách, která se prodloužila ještě i po několik let po válce.

3. Novým motivem rozšiřování výrobní kapacity po válce byly snahy o docílení soběstačnosti jednotlivých států v různých oborech výroby. Tyto snahy byly doprovázeny soustavným zvyšováním ochrannářství a překážek zahraničního obchodu, jež byly vystupňovány v přítomnou autarkii, kterou trpí nejvíce země, jejichž výroba je odkázána velikým dílem na vývoz (na př. Československo). Proti vysokým výrobním možnostem stojí snížení možnosti vývozní za hranice. Následek je prodej zboží do ciziny za každou cenu, jen aby bylo kapacity lépe využíváno. Dumping a vývozní prémie ještě zvětšují mezinárodní pokles cenový. Uvnitř států naopak (až na výjimky států, které provádí nadále poměrně liberální obchodní politiku) jsou ceny zvýšeny, což ještě snižuje kupní sílu spotřebitelstva.

4. Rozšiřování výrobní kapacity, zvláště průmyslové, bylo při nedostatku kapitálů v jednotlivých státech umožněno nebyvalou mezinárodní činností úvěrovou. Tyto úvěry byly vlastně znehodnocovány hned ve chvíli jejich poskytnutí, neboť investovány byly bez ohledu na podmínky výrobní, na možnosti odbytové doma nebo v cizině a na možnosti jejich splácení. Vzrůstem výrobní kapacity v nových produkčních zemích byly stěžovány odbytové poměry starých produkčních zemí, které byly věřitelkami nových úvěrů. Většina zahraničních úvěrů byla krátkodobá a používáno jí bylo k investicím dlouhodobým, takže ve

generální clo 10% a později k němu stanoveny přírážky. Disažlio libry se také velmi měnilo. Pohybovalo se až do pololetí 1932 od 25% do 30%, na to se dočasně ustálilo a stoupalo pak až po znehodnocení dolaru přes 35%, s nímž drželo krok.

chvíli stahování úvěrů vznikly obtíže mobilisační, které vedly ke znehodnocení měn a k obtížím platebním se všemi toho dalšími následky.

5. Nerovnováha výroby se spotřebou vyvolávána byla nejen neorganickým rozšiřováním výrobní kapacity, ale současným daleko netak rychlým vývojem spotřeby. Zde působily vlivy několikeré. Především zušlechťování spotřebních zvyků a vzestup spotřeby v zemích dotud nízké úrovně postupovalo daleko volněji. Velká část světové populace byla dále z normální spotřeby vylučována následkem nepříznivých poměrů politických a sociálních.

Veliký vliv na spotřebu měla racionalisace. Jí sice stoupala produktivita, ale naproti tomu ze spotřeby byl vyřadován dělník a jeho podíl na národním důchodu klesal. Zúžení podílu lidské práce na národním důchodu, které je následkem pokračujícího kapitalismu a dá se sledovati od dob předválečných, nebylo a nemohlo býti nahrazeno poklesem cenovým, ani tím, že část podílu práce (důchodů z mezd a platů) byla nahrazena zvýšeným podílem kapitálu na národním důchodu (ve formě úroků, měl-li pracovník úspory). Působí zde tedy vlivy z rozdělení důchodů. Ani v Americe, kde pracovní podíl na národním důchodu byl zvyšován poměrně vysokými mzdami a platy a kde byla spotřeba uměle podporována soustavou spotřebních úvěrů, nemohla tím býti zajištěna rovnováha mezi výrobou a spotřebou a hromadily se zásoby. Při stoupání konjunktury nebyly tyto vlivy tak pocitovány, protože vyřadované pracovní síly v jedněch oborech nalézaly zaměstnání v oborech jiných. Projevily se však nápadně v depresi.

V domácí spotřebě jednotlivých států vzrostly obtíže ještě z toho, že pokles cenový nebyl rovnoměrný a proti velikému poklesu v některých oborech stojí malý nebo žádný pokles v jiných oborech, čímž je snížena kupní síla těch, kteří ji čerpají z výroby těch statků, jichž ceny oproti jiným, které nakupují, značněji klesly. Této disparity hospodářských čísel, která je jednou ze současných nejdůležitějších příčin obtíží, nelze odstraňovati jinak, než záměrným působením k nápravě v oborech, kde je nepoměr zvláště veliký. Při tom ovšem třeba zkoumati, zda tkví příčina tuhých cen v kartelní regulaci, či zda je vysoká cena odůvodněna výrobními nebo distribučními náklady, jak jsou toho rovněž doklady.

Otázky disparity hospodářských čísel bychom nerozřešili úpravou měnovou, protože na odhodnocení měny by mohly reagovati ceny (a jiná hospodářská čísla) vzestupem, jenž by disparitu ještě zvýšil, neboť nestoupily by jenom ceny (a jiná hospodářská čísla) dnes nízké, nýbrž třeba i ty, které jsou již dnes relativně vysoké. Větší vzestup by mohl nastati v oborech, kde je lépe organisována výroba a trh (v průmyslu), menší, kde by nebylo této organisace (zvláště v zemědělství, které by právě vzestup potřebovalo). Problém odstranění disparity hospodářských čísel by zůstal tedy otevřen i po úpravě měnové. Kolečka hospodářského soustrojí do sebe nezapadnou, jak se domnívá prof. Engliš (viz „Lid. Nov.“ z 12. listopadu 1933), provedeme-li odhodnocení peněžní jednotky nebo t. zv. „reflaci“.

6. Nerovnováha výroby a spotřeby byla udržována v klidu jedině novými a novými úvěry a byla základní příčinou, proč při zastavení

úvěrů nastal obrat a pád. Podstatnější smrštění úvěrové nastalo však značně později, než pokles cenový. Mezinárodní krise úvěrová propukala teprve koncem r. 1930 a počátkem r. 1931 a měla motivy jiné. Vynikající roli hrály tu vlivy politické (reparace a hitlerism v Německu, otázka střeoevropská, zbrojení a j.), psychologické (obavy věřitelů ze ztrát, z úpadků peněžních ústavů a měn, z politických konfliktů atd.) i jiné podobné. Pokles cenový byl tím ovšem ještě urychlen a zvětšen, když na úvěr vyrobené zásoby byli dlužníci nuceni odprodávati za klesající pop-távky, aby dostáli svým dlužným závazkům. Takto posuzováno, úvěrové zúžení nelze pokládati za hlavní příčinu cenového poklesu a krise, nýbrž za následky, které ovšem v dalších letech byly opět novou příčinou kritického vývoje. Kdybychom tedy chtěli řešiti krizi úpravou jen v tomto směru, řešili bychom jen následky bezprostředně z poslední doby úvěrové krise, ale nikoliv základní příčiny. Obnova úvěrů bude však umožněna klidem politickým a mezinárodní úpravou otázek starých dluhů, stabilisací měn, uvolněním obchodu a převodů kapitálových a vytvářením všech předpokladů důvěry.

7. Samostatnou kapitolu tvoří otázka dluhů, které vznikly v době vysokých cen a které se tedy poklesem cenovým zhodnotily. Tato otázka je různá podle různosti zadlužení v zemích. Je bolestivá dnes v době nízkých cen, ale zůstane i později, když ceny stoupnou, pokud se nepodaří zvýšiti výnosnost zadlužených podniků a u zemí odkázaných na vývoz dále, pokud budou působiti dříve zmíněné strukturální změny ve světové výrobě. Sotva lze očekávati, že se státy vzdají hned politiky soběstačnosti, že přestane industrialisace a že bude uvolněn podstatně zahraniční obchod. Následek toho bude, že určitá část výrobní kapacity, pořízená na úvěr, zůstane nadbytečnou, dokud nebude zvýšena spotřeba a tím se stane problematickou otázka splácení dluhů, na těchto podnicích váz-noucích. Zde tvoří ovšem určitou úlevu znehodnocení měn při dluzích mezi-národních a nastupuje kromě toho stále ve větším rozsahu řešení faktic-kým odpisem pohledávek. V domácím zadlužení třeba hledati cesty pro odpis definitivních ztrát, zdravé způsoby rozmrznutí dluhů, přeměny krátkodobých dluhů v dlouhodobé a j. U nás tyto otázky nelze řešiti bez současného obnovování pořádku v činnosti jednotlivých kategorií peněž-nictví.

O naši přítomnou hospodářskou politiku.

Ze všeho, co bylo řečeno, vysvítá, že příčiny poklesu cenového a tím současné hospodářské krise jsou velmi složité a sotva se dají odvoditi na jednoduchou formuli. Bylo-li by výlučnou příčinou poklesu cen znehodnocení zlata, pak by byl problém jednoduchý a řešení by bylo v odhodnocení měn. Ukázal jsem však, že tato teorie nemůže plně uspokojiti. Je ovšem správné, co praví prof. Engliš, že tvrdí-li kdo, že hlavní příčinou je nad-produkce, racionalisace, podspotřeba a pod., je nutno řešiti krizi úpravou výroby, aby byla rovnovážná se spotřebou, zkrácením pracovní doby, zvýšením mezd, resp. úpravou rozdělení důchodů atd. To je správné, jenže takovéto řešení nemůže prováděti jeden stát (a tím méně stát malý a

tolik odkázaný na vývoz jako Československo), nýbrž je v tomto směru třeba řešení mezinárodního.

To neznamená, abychom v našem národním hospodářství ničeho nepodnikali za účelem zlepšení poměrů. Musíme si však býti vědomi, pokud domácí dílčí akce může mít účinek a pokud zde působí vlivy světové, proti nimž domácí opatření, které by znamenalo sebe větší oběti, nic nepomohou. Tak je tomu na př. s podporou vývozu do zemí, které provádí ostré ochranářství, nebo do zemí, které nejsou schopny placení. Není to dnes obecně cena, která znemožňuje náš vývoz, nýbrž většinou poměry ochranářské a platební v cizině a jen v menším měřítku cena. I nadále se budeme musit snažiti o tradiční dobrou jakost našeho zboží a o snížení cen, a to na podkladě zmenšení výrobních nákladů. Naše soustava daňová je v mnohém ohledu v rozporu s našimi zájmy vývozními. Musíme se snažiti o získávání nových trhů, jejich poznáváním a zpracováváním. Naše dovozní politika musí býti taková, aby současně neznamenovala vývoz a aby také na domácím trhu nezpůsobovala zdražování. Příklad Anglie, kde nezvyšují zemědělskou výrobu domácí nad úroveň, která by jim znemožňovala levnější dovoz potravin z ciziny a která by zdražovala výrobní náklady vyvážejícího průmyslu, v němž se vidí pilíř blahobytu, je poučným, i když tím neříkám nikterak, že nemáme ochraňovati naše vyspělé zemědělství. Zde musí býti nalezena rozumná střední cesta. Naše obchodní politika musí míti jasnou linii, aby podle ní mohly býti sjednávány lepší obchodní smlouvy. Jako malý stát, odkázaný na vývoz, budeme vždy pro co nejširší uplatnění zásady nejvyšších výhod, poněvadž tento režim je pro nás za normálních dob nejvýhodnějším. V dnešní době, není-li vyhnutí, musíme jako jiné státy uzavíratí dohody na podkladě vzájemných ústupků. Orgány naší obchodní politiky musí býti také sjednoceny, aby na základě stanovené linie naší obchodní politiky bylo jejich rozhodování včasné a pružné.

Je však zdravý názor, který doporučuje, abychom v základních otázkách, jako je měnová a mnohých ještě jiných, nepředcházeli společnému mezinárodně dohodnutému řešení. Neříkám, že toto řešení bude se všech teoretických hledisek nesporné, poněvadž velikost různých vlivů krisových nelze prakticky absolutně přesně odhadnouti a kromě toho budou nepochybně působiti při takovémto řešení i záměry politické, ale provádění doporučení mezinárodních bude působiti svou jednotností a nevyvolá odrazů psychologických. Tento názor je tím přijatelnější, že snad není daleká doba, kdy o některých základních otázkách, zvláště otázkách měnových, bude již jasno a bude možná mezinárodní dohoda.

Vl. Klimecký.